

.....
**Werk in
uitvoering**
.....

Gedeelde aandacht

Voldoende taalaanbod
voor elk kind

***Waarom verwerft het ene NT2-kind de Nederlandse taal sneller dan het andere?
Sylvia Bacchini, docent Nederlands/NT2 aan Hogeschool InHolland, laat zien dat
gedeelde aandacht hierin van groot belang is. In dit artikel beschrijft ze aan de hand
van twee praktijkvoorbeelden wat gedeelde aandacht inhoudt en hoe leerkrachten
het kunnen bewerkstelligen.***

SYLVIA BACCHINI

Hajar en Alien zijn druk aan het puzzelen. Alien zingt een liedje: "Dat hoort, dat hoort, dat hoort niet derbij." Even later komt de leerkracht erbij. Alien heeft een stukje gevonden met daarop het oog van een figuur van de puzzel. Alien: "Hij kijkt boos." Ze wijst op het stukje van de puzzel. Leerkracht (tot Alien): "Kijkt hij boos met zijn oog?" Alien: "Ja!" Leerkracht: "Is er nog een stukje van z'n oog?" Alien vindt het stukje en past dat bij het andere. Leerkracht: "Goed zo! En dáár is nog een boos oog. Kijkt hij echt boos?" Alien: "Nee!" (ze schudt zo heftig, dat haar beide staarten heen en weer zwaaien). De leerkracht haalt nu het ene stukje weg: "Kijk, als ik deze er nog even uit haal, dan is het net een boos oog." Alien: "Ja!" Ze buigt zich voorover om het beter te zien. De leerkracht legt het stukje er weer in: "En doe ik z'n andere oog erbij, kijkt hij dan nog boos?" Alien: "Nee!" Leerkracht: "Nee, hè, dan kijkt hij weer blij!" Ze lachen allebei en de staarten van Alien zwaaien vrolijk mee.

Verschillen tussen kinderen

We weten dat het ene kind het Nederlands sneller oppikt dan het andere kind. Dat kan aan allerlei factoren liggen, bijvoorbeeld aan de hoeveelheid Nederlands die een kind elke dag hoort. Naast het taalaanbod thuis, zijn er ook in de klas verschillen. Het ene kind legt gemakkelijker contact met de leerkracht en medeleerlingen dan het andere kind. Een kind dat communicatief is, zal wellicht veel taalaanbod uitlokken en daardoor ook sneller de taal leren. Het contact met de leerkracht is hierin van groot belang, want het is vooral van de volwassene dat het kind taalaanbod kan krijgen dat op zijn niveau is afgestemd. Hoe dan ook, alle kinderen die van huis uit een andere taal spreken, moeten zo snel mogelijk over een goede Nederlandse taalvaardigheid beschikken, omdat hun kansen in het onderwijs daar voor een groot deel van afhangen.

Gemeenschappelijk kader

Een van de onderzoekers die zich met taalontwikkeling van kinderen bezighouden is Tomasello (2003). Een centraal begrip in zijn theorie is de zogenaamde gedeelde aandacht (*joint attention*): als volwassene en kind hun aandacht op hetzelfde richten, kan het taalaanbod van de volwassene aansluiten bij wat het kind op dat moment bezig houdt. Dit vormt een gemeenschappelijk kader waarin het kind de aangeboden taal kan interpreteren.

Onderzoek van Akhtar, Dunham en Dunham (1991) geeft een beeld dat in de lijn ligt van de opvattingen van Tomasello. Zij onderscheiden in hun onderzoek gedrag van moeders die zich voegen naar de kinderen en meegaan in de onderwerpen waar de kinderen zelf mee bezig zijn (*following attention*) en gedrag waarbij de moeders proberen de aandacht van het kind op iets anders te richten (*leading attention*). Uit de resultaten komt naar voren dat de woordenschat van kinderen groter is naarmate de moeders meer ingaan op wat de kinderen interessant vinden en daaraan

Fotografie Hanneke Verkleij

hun taalaanbod koppelen. We zouden kunnen zeggen dat deze moeders bouwen aan een gedeelde aandacht. Daarnaast toont dit onderzoek aan dat handelingen met concrete voorwerpen waarbij eenvoudige opdrachten gegeven worden, een gunstige context opleveren voor taalverwerving.

Zowel deze onderzoekers als Tomasello beschrijven het proces van de eerste-taalontwikkeling, niet dat van de tweede taal. Met enige voorzichtigheid kunnen we twee voorwaarden hieruit destilleren die het kind helpen bij zijn taalverwerving:

- 'gedeelde aandacht': de volwassene volgt de interesse van het kind
- taal is verbonden aan de direct zichtbare omgeving en aan de handelingen in die omgeving

De eerste voorwaarde is een basisvoorwaarde. Zonder gerichte aandacht is het kind minder toegankelijk voor het taalaanbod. De tweede voorwaarde zorgt ervoor dat de taal gemakkelijk te begrijpen is. Het kind kan wat het ziet direct verbinden aan dat wat het hoort en zo de betekenis van de taaluitingen achterhalen.

Gedeelde aandacht

Een kleuter leert nog niet bewust. Wat hij of zij leert is verbonden met de eigen interesses, met het spel, de concrete gebeurtenissen en handelingen. De leerkracht die weet aan te sluiten bij de aandacht van het kind, zit daarom in een gunstige positie voor het versterken van de taalverwerving.

Als we de bovenstaande puzzelscène op dat punt bekijken, zien we dat de leerkracht gedeelde aandacht tot stand brengt met Alien. De leerkracht is geïnteresseerd in wat het meisje aandraagt en gaat daar op in. Ze gaat mee in 'de boze ogen' waar Alien mee komt en verbindt dat aan aspecten in de afbeelding. Dan geeft ze een redenering die het kind kan volgen, omdat de aandacht er is en het taalaanbod direct aan de context gekoppeld is. De taalvorm '-als ik dit doe..., dan...'- is te begrijpen voor het kind en

ligt waarschijnlijk op een niveau dat net boven haar eigen taalvaardigheid uitgaat. Dit alles duurt maar enkele minuten, maar het zijn waardevolle momenten. De leerkracht benut ten volle de kans om de taal aan de concrete context te verbinden en weet daarbij ook een verdieping aan te brengen voor het kind.

Een tafelconversatie in het restaurant

Het gesprek over het puzzelstukje is bij toeval tot stand gekomen. Dat ligt enigszins anders bij een gesprek dat zich afspeelt in het restaurant dat in het klaslokaal is ingericht in het kader van het thema 'Voeding'. Het restaurant is gedurende de afgelopen weken met de hele groep opgebouwd. De leerkracht heeft Hajar en Alien bewust voorgesteld het samen te bezoeken. Haar doel is van deze context gebruik te maken om de taal van de meisjes uit te breiden.

Ze gaat met Hajar aan een tafeltje zitten en Alien zet zich aan het tafeltje ernaast. De leerkracht bekijkt de menukaart en geeft er ook een aan de kinderen.

Hajar: "Ik wil deze." Ze wijst een plaatje aan op de kaart. Leerkracht: "Eens kijken, wat is dat?" Ze buigt zich voorover om op de menukaart van Hajar te kijken. "Oh, dat is een worst." Hajar: "Ik wil worst." Leerkracht: "Wil jij worst eten? Dat lijkt me lekker, die worst. En wat wil jij eten, Alien?" Alien: "Ik wil pizza, en aardbei en frietjes." De leerkracht moedigt haar aan om haar bestelling te plaatsen bij de ober: "Zeg het maar tegen de ober. Zeg maar: ober, ik wil een pizza en een aardbei." Even later komt er pizza en worst op tafel, waar Hajar en de leerkracht van genieten. Leerkracht: "En hoe smaakt het Hajar?" Hajar is druk aan het 'snijden': "Oh, ik heb nog de kleine worst, heb ik." Leerkracht: "Ja, je hebt een grote worst én een kleine worst." Hajar: "Ja! Een grote worst en een kleine worst." Op dat moment is Alien al verdwenen uit het restaurant. De leerkracht praat door met Hajar en de ober en gebruikt begrippen als 'bestellen', 'een glas wijn', en vervolgens 'afrekenen'.

Hajar heeft een aantal nieuwe woorden aangereikt gekregen. Ze heeft haar repertoire kunnen uitbreiden, misschien nog niet meteen om zelf te gebruiken, maar ze begrijpt al wel welke voorwerpen en handelingen bij die begrippen horen.

Alien heeft dit alles nu net gemist, terwijl ook zij ervan had kunnen profiteren. Ze is wat speelser dan Hajar, die zich duidelijk richt op de vragen van de leerkracht en geboeid is door de menukaart, de gerechten en alles er omheen. Alien is het restaurant binnengegaan met een verwachtingsvolle blik. Wat zal er allemaal gebeuren? Na het doorgeven van haar bestelling heeft ze echter haar belangstelling verloren. Ze zoekt haar vertier in een andere hoek van het lokaal. Geen gericht taalaanbod voor Alien meer.

Kansen krijgen en creëren

Een volwassene en een kind creëren samen 'gedeelde aandacht'. De interactie moet van beide kanten komen en het ene kind zal dit sneller tot stand brengen

dan het andere kind. De communicatie tussen Hajar en de leerkracht verloopt vlot en neemt geruime tijd in beslag, terwijl de interactie met Alien korter en vluchtiger is. Hajar pakt alle kansen op interactie, ze reageert direct op de uitingen van de leerkracht en houdt zo de communicatie stevig in handen. Hajar creëert als het ware haar eigen kansen voor het snel leren van het Nederlands.

Voor Alien zullen de kansen misschien anders liggen. Niet dat haar taalgevoeligheid minder is of dat ze verlegen is, maar ze heeft niet altijd aandacht voor het taalaanbod van de leerkracht; ze is fantasievol en gaat meer haar eigen gang. Voor de leerkracht is het volgen van het ene kind niet hetzelfde als het volgen van het andere kind. Voor het ene kind moet er meer geobserveerd, meer uitgezocht worden wat haar of hem nu echt bezig houdt. Wat is daarvoor nodig, behalve natuurlijk een gevoelige en ervaren leerkracht?

Het toeval een handje helpen

Toeval speelt een rol, bijvoorbeeld bij het puzzelen. Maar toeval kan ook enigszins gestuurd worden. Door mee te spelen met kinderen en daarbij het logboek in te zetten, kun je zicht krijgen op de motieven van kinderen als Alien. Wat houdt haar bezig? Waar kan ik op aansluiten? Inspelen op interesse vraagt ruimte voor individuele gesprekjes. Als de aandacht verdeeld moet worden over meer dan twee kinderen, is het moeilijk om echt in te spelen op wat elk kind aandraagt. Tijdens de puzzelscène was de leerkracht op twee kinderen gericht, niet op meer. Ze had zich gemakkelijk op meer kinderen kunnen richten, want er kwamen steeds andere kinderen langs die ook mee wilden doen. Dat negeerde ze zonder de kinderen af te wijzen, waaraan haar grote ervaring af te lezen is. Ze kon dit ook doen, omdat alle kinderen in de klas betrokken en geboeid bezig waren met hun eigen bezigheden. Ze had dus een situatie in de groep gecreëerd die de ruimte gaf voor dit gesprekje.

Als je weet waar de interesses van kinderen liggen, kun je je taalaanbod uitbreiden. Dit hoeft niet in lange gesprekken plaats te vinden. Geef anderstalige kinderen gedurende de week telkens vijf tot tien minuten extra aandacht. Dan kan het gaan om herhaling van bekende taalelementen, maar ook nieuwe woorden kunnen aan de orde komen. Een rijk en verdiepend taalaanbod kan dan aansluiten bij toevallige én geplande spelsituaties.

Sylvia Bacchini is docent Nederlands/NT2 aan Hogeschool InHolland en lid van de Kenniskring Ontwikkelingsgericht Onderwijs.

Bronnen

Tomasello, M. (2003). *Constructing a language: A Usage-based Theory of Language Acquisition*. Harvard University Press.

Akhtar, N., Dunham, F. & Dunham, P. (1991). Directive interactions and early vocabulary development: the role of joint attentional focus. *Journal of Child Language*, 18, 41-49